

НАВЧАЛЬНІ МОДУЛІ ЯК ЕЛЕМЕНТ ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

У статті проаналізовано конструкцію управління освітнім процесом через систему модулів, розглянуто їхню структуру та етапи формування у процесі організації навчальної діяльності.

Academic modules as an element of the educational-cognitive activity management in an educational establishment. In the article the author analyses the educational management construction through the system of modules, considers their structures, reveals the stages of their formation in the process of organising the educational activity.

Традиційна система організації навчально-виховного процесу на сучасному етапі розвитку освіти перебуває в деякій суперечності із законами та закономірностями психолого-фізіологічної діяльності людини та теорією менеджменту. Освітній менеджмент як складник процесу управління навчально-пізнавальною діяльністю вимагає широкого впровадження особистісно орієнтованої системи навчання. У контексті завдань особистісно орієнтованого навчання й організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів на заняттях інтелектуальне виховання, ефективність і якість освіти мають бути пов'язані з характером тих змін, які відбуваються під впливом процесу навчання в самому суб'єкті навчання, тобто в ментальному досвіді кожної особи. Відповідними критеріями повинні виступати показники не лише сформованості знань, умінь і навичок, але і способів пізнання дійсності та певних інтелектуальних якостей, які характеризують різні сторони розвитку особистості майбутнього вчителя.

Процес навчання в закладах освіти був розглянутий І. Лернером [9], Д. Матросом, Н. Мельниковим [10], Д. Полевим, Н. Тализіною [14] та іншими дослідниками.

Однак модульна побудова конструкції процесу навчання не була самостійним предметом вивчення науковців.

Метою даного дослідження є характеристика модульної побудови конструкції процесу навчання.

Оптимальна конструкція управління процесом навчання має розподілятися на блоки (модулі). Навчальний модуль – це відносно цілісний і логічно завершений елемент побудови навчального курсу, що, як правило, відповідає середній за обсягом навчальній темі [14, 31]. І. Подласий дещо розширює та поглиблює це визначення, наголошуючи, що він являє собою уривок завершеної інформації та передбачуваних розумових дій, які викликають заздалегідь намічений розвиток пізнавального процесу [12, 18].

Ми прогнозували не лише модульну побудову конструкції процесу навчання, але й одночасний менеджмент навчально-пізнавальної діяльності учнів, і нас задовольняла ця ідея, враховуючи, що принцип модульності передбачає цілісність і завершеність, повноту та логічність побудови одиниць навчального матеріалу як блоки модулів, усередині яких навчальний матеріал структурується у вигляді системи навчальних елементів. У своїх дослідженнях ми спробували спроектувати конструкцію модулів навчально-пізнавальної діяльності.

Відпрацьовуючи сутність і механізми освітнього менеджменту, тобто оптимальну конструкцію модулів управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів під час засвоєння ними теорії навчальної дисципліни, що вивчається (в нашому випадку – це курс основ правознавства), ми, звичайно, передбачали, що обраний напрям робить пріоритетною діяльність учнів. Учитель виконує роль менеджера, який організовує та здійснює навчально-пізнавальний процес.

Розглядаючи процес навчання й управління як відкриту, динамічну освітню систему, ми вважаємо, що в освітній установі, яка працює в режимі розвитку, проєктована конструкція модулів менеджменту навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроці має відповідати таким вимогам: системності, структурованості, відтворюваності, планованої ефективності, оптимальності затрат, результативності навчально-виховного процесу, досягнення операційно поставленої мети.

Дидактичний модуль як основна технологічна та змістова одиниця процесу навчання згідно з державним освітнім стандартом передбачає інваріантний і варіативний компоненти змісту навчання, а базисний навчальний план передбачає ще й шкільний компонент.

Модуль містить: цільові установки до уроку, тренінгові та контрольні завдання з конкретної теми, системну інформацію про зміст освітньої галузі та

концептуальні основи особистісно орієнтованої освіти, рекомендації особистісно орієнтованого підходу в освітньому процесі [16, 109].

Дидактичний модуль як елемент технології навчання одержує практичну реалізацію на конкретній темі певного уроку і, отже, має законне право бути наявним у конструкції модулів навчально-пізнавальної діяльності учнів у процесі навчання.

Знання структури, функцій, основних характеристик дії дозволяє найбільш раціонально моделювати види пізнавальної діяльності та поетапно керувати навчально-пізнавальним процесом на уроці.

Характеризуючи основні етапи, ми передбачали відпрацювання моделі управлінської діяльності вчителя під час навчання та завдяки цьому полегшити можливість пізнання ним специфіки менеджерської діяльності на уроці.

Оптимальна конструкція модулів менеджменту навчально-пізнавальної діяльності учнів – це система найбільш доцільного проектування й конструювання змісту навчального процесу. Її можуть представляти наступні етапи та види діяльності.

На *попередньому етапі* проектування відповідно до модулів менеджменту навчально-пізнавальної діяльності учні одержують необхідні роз'яснення про мету дії, її об'єкт, систему орієнтирів. Це етап, який забезпечує орієнтувальну основу дії, що допомагає розкрити учням зміст цієї діяльності. Вступ до предмета дозволяє учням зрозуміти, як і в якому порядку виконуються всі види операцій, що входять до дії. Це ще не дія, а лише знайомство з нею і з умовами її успішного виконання.

Система умов, необхідних для успішного виконання дій, тісно пов'язана: з особливостями мети й об'єкту дії; з характером і порядком операцій, які входять до дії; з особливостями засобів пізнання, які використовуються тощо [15, 105].

Ось чому цей етап має велике значення у формуванні конструкції модулів навчально-пізнавальної діяльності учнів у процесі навчання. П. Гальперін неодноразово підкреслював у своїх роботах: «Якою б не була за якістю орієнтувальна основа дії (тобто система умов, на які реально спирається людина під час виконання дії) і як би її не представили – у вигляді подання чи зовнішньої схеми – вона все-таки залишається не більше, ніж системою вказівок на те, як виконувати нову дію, а не є самою дією. Самої дії в нашого учня ще немає. Він взагалі ще не здійснював її, а без виконання дії йому не

можна навчитися» [3, 49].

«Відмінність між розумінням, як робити, і можливістю зробити слід особливо підкреслити, – зазначає Н. Тализіна, – оскільки у практиці навчання нерідко вважається, що якщо учень зрозумів – він навчився, мету досягнуто. Фактично ж засвоєння дії (діяльності) відбувається лише через виконання цієї дії самим учнем, а не шляхом тільки спостереження за діями інших людей» [14, 16]. Ось чому необхідно постійно, на кожному навчальному занятті, цілеспрямовано, через систему керованих учителем видів самостійної роботи учнів відпрацьовувати процедури навчально-пізнавальної діяльності та поетапно формувати дію, яка засвоюється.

Перший етап – теоретичне обґрунтування конструкцій модулів менеджменту навчально-пізнавальної діяльності та технологій навчання, що передбачають:

- діагностичне цілепокладання на підставі вивчення реальних навчальних можливостей учнів і рівня їхньої навченості, аналіз і прогнозування майбутньої діяльності учнів, операціональну підготовку мети навчання, характер завдань, особливості даної вікової групи учнів (класу);
- вибір адекватної мети й умов конкретної педагогічної технології (тобто сукупності принципів, прийомів і методів навчання), гіпотези її здійснення;
- визначення змісту навчання в межах даної освітньої галузі (правознавство, суспільствознавство тощо);
- виділення модулів навчальних елементів, логічних схем їхнього вивчення (план уроку чи навчальні плани та програми в модульному рішенні, якщо весь курс будується за цією схемою);
- варіант продукту (інформація навчального процесу) в межах конкретної освітньої галузі розвитку [5, 13].

Другий етап передбачає розробку та роз'яснення завдань і технологічних прийомів засвоєння процедур навчально-пізнавальної діяльності учнями в межах певного дидактичного модуля [5, 14].

Виходячи з того, що технологія навчання – категорія процесуальна, що містить нормативно зафіксовані ланки, послідовність проходження яких становить логіку технології процесу навчання, ми розглядаємо дидактичний модуль як типове програмування та проектування етапів і елементів навчально-виховного процесу – сукупності часових відтінків, у структуру та функції яких закладаються:

- вибір організаційних форм, найбільш адекватних дидактичному процесові;

- актуалізація знань і вмінь, необхідних для навчальної роботи в певному дидактичному модулі, тобто пошуково-підготовча робота вчителя та учнів до уроку та специфіка її організації;
- підготовка та фіксація готовності кожного учня до засвоєння дидактичного модуля;
- підготовка та збирання матеріалів для формування мотиваційного компонента дидактичного процесу та подальше його включення до змісту дидактичного модуля;
- чітке планування та проектування уроку в системі уроків;
- вивчення нового через засвоєння навчальних блоків навчальної інформації та організацію самостійної навчально-пізнавальної діяльності учнів;
- засвоєння конкретного навчального матеріалу (інваріантного модуля), який забезпечує базисний рівень якості загальноосвітньої підготовки (вимоги держстандарту) та єдиний фініш для певного дидактичного модуля;
- пошук можливостей для поглибленого вивчення навчального матеріалу (варіативний модуль) для окремих учнів, багаторівнева диференціація навчального процесу;
- фіксація індивідуальних траєкторій самостійного пізнання та засвоєння навчального матеріалу (через індивідуальні маршрути), навчальної діяльності, що забезпечує об'єктивність інформації для управління навчальним процесом.

Третій етап конструкції дидактичного модуля передбачає розробку вчителем дидактичного та методичного інструментарію для певного модуля, тобто дидактичне та методичне забезпечення модуля, якому належить провідна роль у проектуванні й проведенні навчально-пізнавального процесу. Це пакети завдань, схем, таблиць, дидактичних карток для індивідуальної, самостійної роботи, система питань до самооцінки роботи учнів [6, 20].

Методична технологія – це технологія менеджменту змісту процесу навчання, система доцільного проектування та конструювання навчального процесу [7, 365].

Технологія формує в учителя уявлення про навчальний процес не лише як про цілісну освітню систему, а й як про логічну структуру, що являє собою логічний ланцюжок уроків, поділених на групи за кількістю мікроцілей, а кожна мікроціль групи уроків, на яких повинна бути досягнута поставлена мета, – за конкретним розділом, темою. Таке структурування уроку в моделі менеджменту – це як програма розвитку мислення учнів, відпрацювання процедур навчально-пізнавальної діяльності на уроці, система формування навичок структурування навчального матеріалу, виділення головного в теорії курсу, вміння подати навчальну теорію в конкретній освітній галузі в розгорнутому та згорнутому виглядах, надовго залишити її в пам'яті та використати на практиці.

Конструкція модулів менеджменту навчально-пізнавальною діяльністю – це один з найважливіших механізмів реалізації особистісно орієнтованого навчання, який забезпечує розвиток не тільки особистості школяра, а й його мислення, пам'яті, мовлення, уваги, зацікавлення до навчання та конкретного предмету.

Конструкція модулів менеджменту навчально-пізнавальною діяльністю в поєднанні з технологічною картою є своєрідним паспортом конкретного навчального процесу в певному класі, який дозволяє цілісно подати головні параметри цієї діяльності, що забезпечують успіх у менеджменті.

З оволодінням конструкцією модулів освітнього менеджменту навчально-пізнавальною діяльністю учнів на уроці та технологією проектування навчального процесу (цілепокладання, діагностика, врахування ступеня навченості та реальних навчальних можливостей), дозуванням домашніх завдань, логічною структурою проекту змісту й корекцією діяльності, у вчителя формується нове мислення (чіткість, структурність), ясність методичної мови та професійна культура [11, 619]. Проблемний аналіз навчально-пізнавальної діяльності, конкретна постановка мети та її декомпозиція планування й організація діяльності учнів на уроці, моніторинг, який забезпечує відслідковування результатів навчання, контроль і сервісна допомога вчителя учням, система корекційної роботи забезпечують успіх і продуктивність навчального процесу і, головне, – задоволення учнів навчальною роботою в класі, бо вона на кожному конкретному уроці є результативною [11, 623]. Це важливий аспект навчально-виховного процесу. У такій конструкції рельєфно виявляються закономірності керованого навчального процесу, тобто освітнього менеджменту.

Четвертий етап передбачає визначення критеріїв і методів оцінки результативності навчального процесу та реалізації конструкції модулів менеджменту навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів [5, 29].

Ураховуючи нерозробленість проблеми менеджменту навчально-пізнавальної діяльності учнів, ми вбачаємо своє завдання в обґрунтуванні його можливості та необхідності в реальній педагогічній практиці. У новій освітній ситуації слід використовувати особистісно орієнтований підхід у навчанні як основний механізм, що визначає потребу освітнього менеджменту в інноваційній діяльності вчителя. Кожен учитель знову і знову повертається до теорії навчання, нових технологій, процедур навчально-пізнавальної діяльності учнів і системи їхнього менеджменту на рівні керівника процесу навчання, осмислюючи, модернізуючи цей процес і створюючи умови для ефективного впровадження у практику навчання процедур навчально-пізнавальної діяльності як механізму особистісно орієнтованої освіти. Проблема менеджменту та навчання учнів процедурам навчально-пізнавальної діяльності виявилася на цьому етапі розвитку освітньої установи в центрі уваги.

Розкрити сутність і механізми освітнього менеджменту як комплексу

принципів, методів, організаційних форм і технологічних прийомів управління освітнім процесом – це означає розробити оптимальну конструкцію модулів менеджменту процедурами навчально-пізнавальної діяльності учнів під час засвоєння ними теорії курсу дисципліни, що вивчається (історії, правознавство тощо) [5, 84]. Однак, щоб науково обґрунтовано здійснювати процес управління освітнім процесом на практиці, необхідно чітко уявляти рівні його управління.

На *першому рівні* – теоретичному – ми розглядаємо освітній процес як систему. Він може бути представлений модульною програмою чи компонентами, принципами як складниками освітнього менеджменту. На цьому рівні роль учителя є важливою. Він має добре знати сутність і особливості освітнього процесу, його мету, зміст та інші його компоненти як складові цілісної динамічної системи. Роль учня на цьому рівні є незначною. Вона зведена до поступового формування уявлення про освітній процес у цілому та про власну діяльність.

Оволодівши основами теоретичних знань про сутність освітнього процесу, його закономірності, рушійні сили (тобто внутрішні суперечності, що як філософська категорія відображають внутрішнє джерело розвитку), учитель забезпечує найважливішу умову для менеджменту освітнім процесом на практиці [7, 389].

Наступною, не менш важливою умовою успішності освітнього менеджменту в процесі навчання, є розуміння учнями дій учителя та їхня готовність до здійснення власної діяльності в системі «вчитель – учень», що й забезпечує співробітництво учня й учителя в освітньому процесі.

Другий та третій рівні освітнього процесу – загальношкільні. Розробка освітньої програми, проекту навчального плану освітніх установ, проектування конкретного освітнього процесу у вигляді робочих планів на рік, навчальної теми, окремого заняття – це важливий етап у діяльності вчителя, бо кожен педагог розуміє, що складання названих документів у своїй освітній галузі забезпечує раціональне програмування та прогнозування програми розвитку освітніх установ у цілому.

Відповідно до проблеми нашого дослідження, важливим є *четвертий рівень* реального процесу, з яким пов'язані всі попередні. Особливість цього рівня – у взаємодії всіх вищеназваних. Кожен попередній рівень забезпечує успішність перебігу наступного, його спрямованість на якість. Саме на цьому рівні зростає роль менеджерської діяльності вчителя, яка повинна бути цілеспрямованою, системною, гнучкою, демократичною, має забезпечувати самоуправління учнів в освітньому процесі. Цю діяльність педагога ми спробуємо розкрити під час проектування конструкції модулів менеджменту навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроці. Звичайно, обраний напрям робить пріоритетною діяльність учнів. Учитель виконує роль менеджера навчально-пізнавального процесу на своєму рівні.

Таким чином, розглянувши науково-теоретичні основи освітнього менеджменту в процесі навчання у сучасних освітніх навчальних закладах,

можна визначити його сутність як системоутворюючого чинника, який включає в себе організаційні форми, технологічні прийоми, критерії ефективності процесу навчання, діагностику реальних проблем викладачів і майбутніх учителів у навчально-виховному процесі. Вони є вихідною позицією для проектування конструкцій модулів навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів на заняттях.

Менеджмент навчального процесу на заняттях на рівні колективу групи – процес динамічний, тому доцільно, перш ніж визначати конкретні етапи менеджерської діяльності, з'ясувати сутність поняття «процес менеджменту» та концептуальні засади його втілення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аузіна М.О. Інноваційні процеси в освіті. – Львів: ЛБІ НБУ, 2003. – 103 с.
 2. Васильев Ю.В. Научные способы управления школой: Теоретическое и методологическое исследование // Проблемы научной организации труда в школе / Под ред. И.П. Раченко. – М.: Педагогика, 1997. – С. 39-60.
 3. Гальперин П.Я. Введение в психологию. – М., 1999. – 90 с.
 4. Гвишиани Д.М. Организация и управление. – М.: Наука, 1972. – 536 с.
 5. Демиденко Г.А. Стратегический менеджмент в системе образования: Учеб. пос. – К.: МАУП, 1999. – 174 с.
 6. Друкер П.Ф. Задачи менеджмента в XXI веке. – СПб.; Киев: Вильяме, 2000.
 7. Кравченко Л.М. Неперервна педагогічна підготовка менеджера освіти. – Полтава: Техсервіс, 2006. – 418 с.
 8. Крижко В. Теорія та практика менеджменту в освіті. – Запоріжжя: Просвіта, 2003. – 272 с.
 9. Лернер И.Я. Процесс обучения и его закономерности. – М.: Знание, 1980.
 10. Матрос Д.Ш., Полев Д.М., Мельникова Н.Н. Управление качеством образования на основе новых информационных технологий и образовательного мониторинга. – М.: Наука, 2001. – 128 с.
 11. Мескон М., Альберт М., Хедуори Ф. Основы менеджмента: Пер. с англ. – М.: Дело, 1996. – 704 с.
 12. Подласый И.П. Педагогика: В 2 кн. – М.: Народное образование, 1999.
 13. Попов Г.Х. Проблемы теории управления. – М., 1970. – 129 с.
 14. Талызина Н.Ф. Управление процессом усвоения знаний. – М.: Знание, 1965. – 105 с.
 15. Талызина Н.Ф. Формирование познавательной деятельности младших школьников: Кн. для учителя. – М., 1988. – 175 с.
 16. Третьяков П.И., Сенновский И.Б. Технология модульного обучения в школе: Практикоориентированная монография. – М.: Новая школа, 1997. – 352 с.
- Третьяков П.И., Чекмарева Т.К. Практика управления современной школой: (опыт педагогического менеджмента). – М.: МГПУ, 1995. – 200 с.